

Litteratur

BERNDT ÖHMAN:

Hayek och liberalismen

Under 1980-talet har liberala idéer fått ökad uppmärksamhet både utomlands och i Sverige. Det återspeglar en ökad miss- tro mot politiska idéer som förespråkar centralplanering och statlig interven- tionism. Det är samtidigt oklart vad libe- ralismen står för i dag. När jag, i ett tidigare skede som universitetslärare, undervisade i ekonomisk och politisk idéhistoria behandlade jag liberalism med utgångspunkt i klassisk ekonomisk liberalism, som kunde ges en tydlig be- skrivning. Sedan beskrev jag liberalis- mens utveckling över acceptandet av sociala reformer och av en keynesiansk konjunkturpolitik och överhuvudtaget av välfärdssamhället med en mycket stor offentlig sektor.

Frågan är naturligtvis om detta längre är liberalism. Partier och enskilda indivi- der kan utvecklas längs ovan skisserade linjer och med viss rätt behålla sina be- teckningar. Men kan också en specifik samhällsteori utvecklas på detta sätt? Newtons gravitationsteori kan inte för- ändras. Fysiken kan däremot förändras och successivt acceptera nya idéer och således överge gamla idéer. Idéhistoria borde skrivas mindre i termer av hur teo- rier utvecklas, mer i termer av hur vår samhällsuppfattning utvecklas i form av att teorier överges för att ge plats åt nya teorier.

Det intressanta med liberalismen i dag är att en del gamla teorier åter blivit aktuella. "Moderna" liberaler försvarar välfärdsstaten samtidigt som alltfler "nyliberaler" angriper den. Själv är jag, vad avser beteckningen liberal, benägen att ge nyliberalerna rätt. Det är ju egen- domligt att liberalismen i tex USA står för statsinterventionism. Detta har inget

att göra med vad jag själv står för i sak. Jag föredrar tex också den gamla libera- la användningen av ordet frihet, där re- surser inte inkluderas. Man kan alltså ha frihet utan att ha resurser (och tvärtom) – tillsammans ger de möjligheter av oli- ka slag. I sak tycker jag att både friheten och fördelningen av resurser är viktiga aspekter på samhället. Språkbruket av- gör inte i något av dessa exempel vad jag tycker.

Med de liberala idéernas renässans un- der 1980-talet ökar intresset av att stude- ra innebörden i klassisk liberalism. I viss mening får man sådan kunskap i natio- nalekonomin. Men där studeras dels den perfekta marknaden, dels bristerna i den faktisk fungerande marknaden – slutsat- serna kan bli mycket olika (mer eller mindre liberala). På 1930-talet stod bris- terna i marknaden i centrum (konjunk- tursvängningarna). Keynesianismen innebar en kraftigt ökad statsinterven- tionism och byggde outtalat på en före- ställning om en rationell ekonomisk poli- tik. Under 1970-talet började man allt- mer tvivla på rationaliteten i kollektiva beslut med en förändrad syn på den of- fentliga sektorn som följd. Det är numera ytterst få som förespråkar en central planekonomi.

Detta tvivel innebär inte i sig en ökad tro på en perfekt marknad. Frågan för 1980-talet är hur vi orienterar oss i en värld med brister i både det politiska och ekonomiska systemet – om man så vill både i den politiska demokratin och i marknadsekonomin.

Under 1970-talet publicerades en mängd skrifter om marxismen. Det var av intresse även för icke-marxister. Det är på samma sätt i dag ett allmänt intres-

se att de centrala liberala idéerna presenteras. *Peter Stein* har försökt tillgodose något av detta behov i sin bok *Att läsa Hayek* (Timbro samhällsdebatt, ca 67 kr). Det är en introduktion till en av de mest framstående liberala tänkarna under 1900-talet. Boken är, som Stein framhåller, ingen ersättning för grundkällorna utan, i all sin sakliga inriktning, tänkt som en stimulans att läsa Hayek.

Hayek är i stort sett en klassisk, ekonomisk liberal. Han anknyter gärna till Adam Smith, delvis i uttalad polemik mot en "rationalistisk" fransk upplysningsliberalism. Men Hayek tolkar inte klassisk liberalism som en modell för en perfekt marknad. Det finns såtillvida inte mycket av harmonilära hos Hayek. Tvärtom betonar han bristerna i denna modell och särskilt informationsbristerna i alla typer av samhällen. Sådana brister tas ofta till intäkt för kritik av marknadsmodellen. För Hayek är informationsproblemet i stället ett centralt argument för marknads ekonomin. Det är, menar Hayek, den typ av ekonomi som bäst klarar detta problem (och därmed många andra problem). Hayek förenar alltså kritik av modellen med ett försvar av marknads ekonomin.

Hayek är mycket mer än ekonom. Hans kritik av centralplanering bygger även på statsvetenskapliga och filosofiska resonemang. Han ägnar stort intresse åt författningsfrågor och således åt poli-

tikens grundvalar. Jag har där svårt att förstå hans distinktion mellan demokrati och folkstyre (där majoritetsregeln tilldelas en orimligt central roll). Hayek synes här inte tillräckligt noga skilja på politikens former och innehåll – man kan ju acceptera demokratins former utan att gilla den förda politiken. Jag använder ordet demokrati just i betydelsen folkstyre – vem skulle bestämma om inte "folket"? Men jag är oförhindrad att ha synpunkter på hur detta folkstyre ska utformas. För egen del har jag, senast i *Economic Democracy* (Högskolan i Örebro 1985), hävdad att ett demokratiskt samhälle i vidaste mening innebär en kombination av politisk demokrati och marknads ekonomi – med bestämda krav av typen konkurrens, ägandespridning och löntagarinflytande i företagen. En stark centralmakt torde vara en förutsättning för en väl fungerande marknads ekonomi. Det är inte alls detsamma som en stor offentlig sektor, som både direkt och indirekt (skattefinansieringen) kan väsentligt försvåra marknads ekonomins möjligheter att fungera.

Hayek har synpunkter på alla dessa frågor och det framgår tydligt av Steins bok. Den borde därför fungera som en introduktion till Hayek genom att den åtminstone antyder dennes väldiga bredd. Dessutom ges anvisningar om litteratur både av och om Hayek.